

Martina Deneva

(Bulgaria, Museum of Humour and Satire / Institute of Ethnology and Folklore Studies with an Ethnographic Museum, Bulgarian Academy of Sciences)

How Gabrovo Became the Capital of Humour Documentary Research and Arrangement of a Permanent Exhibition

Abstract: This text presents the preliminary study and the arrangement of the permanent exhibition titled *How Gabrovo Became the Capital of Humour* at the Museum of Humour and Satire. The first part of the text deals with its thematic content by describing the research work and findings of the Museum's staff. The main highlights in the exhibit are the historical origins of humour in Gabrovo, the earliest attestations of jokes about Gabrovians in books and periodicals as well as the role of the House of Humour and Satire in officialising and promoting this local peculiarity. The second part of the article presents the process of creating the main exhibition storyline and developing a spatial design concept with a focus on the visual language and the artistic approaches adopted in the project.

Key words: museum exhibition, exhibition design, narrative exhibitions, humour, satire, laughter, research, local specifics

Мартина Денева

(България, Музей „Дом на хумора и сатирата“, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей, Българска академия на науките)

Как Габрово стана столица на хумора Документално изследване и подготовка на постоянна експозиция

През 2022 г. музеят „Дом на хумора и сатирата“ в Габрово отбелязва петдесет години от своето основаване със серия от събития, изложби и срещи с артисти и приятели на институцията. Освен провеждането на 25-то Габровско биенале на хумора и сатирата в изкуствата, акцент през юбилейната година ще бъде и откриването на осъвременената експозиция за габровските шеги и хумор, съществувала в Музея до 2020 г. Избраното заглавие – „Как Габрово стана столица на хумора“ – отразява мотивацията на екипа да създаде многопластов разказ за характерния габровски дух, превърнал града в нарицателно място за хумор, пестеливост и остроумие. Експозицията въвежда посетителя в атмосферата на Габрово от началото на XX век и първите весели събития в града, сред които са „олелийната“, маскените балове и габровският карнавал. Чрез похвати от оригиналната зала, създадена по проект на Борис Димовски, разказът за габровските шеги „оживява“ в серии от илюстрации, оригинални карикатури, интерактивни решения и мултимедия. В експозицията намира място и историята на създаването на Дома на хумора и сатирата в Габрово – институция с международен профил и мисия да събира и представя хумористичното изкуство на народите.

Проектът „Как Габрово стана столица на хумора“ се реализира с частично финансиране от Министерство на културата и със собствени средства на Музея. В рамките му е осъществен ремонт на избраното помещение, интегриране на климатична инсталация и подмяна на осветлението със съвременни галерийни прожектори. Екипът, отгово-

рен за реализацията на проекта, е мултидисциплинарен и включва както представители на Музея, така и външни специалисти, ангажирани с изработката на различни елементи от експозиционното съдържание (пълният състав на екипа е описан в края на настоящето изложение). Целта на експозицията е да стимулира любопитството и интереса на посетителите, като се отдалечи от стандартния текстов наратив в историческите изложби и го замени с няколко нива на визуални разкази – илюстрации, видеа и сценографски решения. От една страна, този подход създава връзка с естетиката на предходната експозиция, а, от друга – въвежда съвременни комуникационни средства в контекста на най-новата музеология. Реализацията на новата експозиция е важен етап от процесите по реновация на физическата среда в институцията с цел по-добра организация на посетителското движение и преживяване на всеки от етажите на сградата.

През 2020 г. в Музея е осъществена успешна частична реновация на първия етаж, който се обособява в пространство за въведение и ориентация, включващо каса, гардероб, голям магазин и зала-атракция с огледални инсталации. За новата експозиция „Как Габрово стана столица на хумора“ е избрана първата зала на втория етаж, от която посетителите започват същинската си разходка. По този начин експозицията се превръща в своеобразен ключ за разбиране на съдържанието на целия музей, както и на местния контекст, в който се създава и функционира той.

1.0 Проучване на експозиционното съдържание

Хуморът и смехът са тематика, които будят интереса на учените още от Античността. В съвременната наука те са обект на изследвания в сферите на психологията, философията, антропологията, както и на историята и теорията на изкуството. За психолозите качествата хумор и остроумие могат да се използват от човек, както за да развеселят, така и за да наранят отсрещната страна, тоест могат да се свързват и с доброжелателност, и със злонамереност (Рух/Ruch 2008: 46). В контекста на антропологията, хуморът е емоционална демонстрация, позволяваща на хората да се интегрират по-добре в група или общност чрез генериране на чувства на солидарност или свързаност (Бройлс/Broyles 2016: 21). Характеризирането на самата група по отношение на другите също може да се осъществява според това, какъв вид хумор предполагаемо притежават те. Този тип общностни характеристики могат да формират както национални, така и регионални различия (Рух/Ruch 2008: 71).

На територията на България културата на смеха е богата и включва различни усъщественни форми на народното творчество като шеги, разкази, анекдоти, поговорки, остроумия, гатанки, прякори и наричания (Цанкова/Tsankova 2007: 49). Във видовете и съдържанието им се наблюдават коментирани локални специфики, които отличават определени етнографски региони (например шоплука) от останалите. Любопитен е и случаят с Габрово – пример за локален хумор, ограничен до конкретно населено място. По темата Вера Мутафчиева пише:

Сигурно няма град в България, за чиито жители да съществуват тъй много одумки, за които да се разказват тъй много смешни случки, както е в Габрово. Габровци са обвинени в някаква, доведена до изкуство, пестеливост, в твърде тънка сметка и голяма хитрост (Мутафчиева/Mutafchieva 1963: 22).

Примерът с Габрово показва, че локалният хумор има фокус, свързан със специфични характеристики и поведение на представителите на групата – в конкретния случай съобразителността и уменията на габровци да пестят от всичко до степен, в която често попадат в комични или абсурдни ситуации. От гледна точка на антропологията подобно поведение отразява силата на символичното подкопаване на идеи и социални

отношения, както и реконструкцията на собствената среда, често вследствие на обстоятелства, които правят нормалното функциониране в тази среда невъзможно (Бройлс/Broyles 2016: 23). По отношение на габровския хумор, тази теория може да намери частично потвърждение при изследването на контекста на историческите процеси, повлияли върху формирането му.

1.1 Исторически произход на габровския хумор и на габровската пестеливост

Историята на Габрово и особеностите на характера на местното население са обект на изследване от много български краеведи, историци, антрополози, писатели и народопсихолози. Сред тях са проф. Димитър Михалчев, д-р Петър Цончев, Петър Константинов, проф. Вера Мутафчиева, Антоанета и Йордан Хаджиеви и проф. Иван Славов.

Габрово се заражда като селище през Средновековието, близо до проходите в Стара планина. Природните условия не позволяват активна земеделска дейност, но хората в района, предимно колибари, проявяват находчивост и започват да използват силата на река Янтра за обработка на различни материали. Развиват се ковачеството, ножарството, кожарството и гайтанджийството, а умението на местните майстори да изработват оръжия се оказва ключово за защитата на проходите. Д-р Петър Цончев обвързва тези обстоятелства с характера на габровеца, отбелязвайки за него следното:

Смел и упорит в борбата си за съществуване, той търси в личния си труд онова, което

почвата, по-немилостива от тая в полето, отказва да му даде (Цончев/Tsonchev 1996: 100).

Вера Мутафчиева допълва описанието:

...планинците се научили да разчитат на себе си, на работата на своите ръце и издръжливостта на нозете си, на пъргавата предприемчивост на своя ум (Мутафчиева/Mutafchieva 1963: 4).

Дали специфичната местна склонност към пестеливост се формира в този период или по-късно, не би могло да се твърди със сигурност, но тази черта, изглежда, съпътства образа на габровеца:

По дух габровецът е демократичен. Пестелив, от припечеленото е гледал да турне нещо настрана – за „черни дни“ (Цончев/Tsonchev 1996: 100).

През османския период Габрово се оформя като занаятчийски и търговски център, а габровци започват да пътуват в империята и извън пределите ѝ, продавайки не само продукцията си, а и много весели истории с нея. Винаги се пазарят, гледат да спестят от всичко, но успяват и да се надсмеят над себе си. Така биват запомнени от клиентите си, които, докато се забавляват, развързват кесите си. Постепенно тази локална причудливост става нарицателна и се раждат първите шеги и анекдоти за габровци, описващи „качества, които могат да им правят по-скоро чест, отколкото да ги вземат на подбив“ (Цончев/Tsonchev 1996: 101).

Бързият икономически възход и обществените процеси в периода на Възраждането са причина през 1835 г. в Габрово да се открие първото българско светско училище, а през 1860 г. селището да бъде официално обявено за град. Габрово се развива, а пазарите му стават арена на алъш-вериш, шеги и веселие. Едно от най-известните празненства, характерни за града, е т. нар. „Олелийня“, която се провежда в дните около Сирни заговезни. В изследване на карнавалите в Габрово, Мирела Костадинова посочва, че събитието продължава два дни и включва съботен пазар, на който продавачите се преобличат празнично, събор на площад „Падало“ с духова музика, хора и латерни,

както и пъстро шествие от маскирани хора в неделя сутрин (Костадинова/Kostadinova 2006: 5-6).

След Освобождението Габрово започва да се оформя като един от основните текстилни и индустриални центрове в България и до началото на 40-те години предприятията в града са вече 240. Габровските фабриканти купуват машини от чужбина и изнасят голяма част от продукцията си, а по време на пътуванията си се докосват до различни култури и традиции, които често възкресяват в обкръжението си на родна земя. Така в началото на XX век в продължение на традиционните народни веселби се появяват и карнавални шествия, маскени балове и салонни приеми. Тяхната организация и провеждане се осъществяват по чуждестранен пример, според който карнавалът е забавление за масите, а маскеният бал – за заможните класи на обществото (Костадинова/Kostadinova 2006: 11). Баловете включват бохемски, танцови и ревю вечери с видни габровски артисти и зевзеци, сред които са Александър Керков (организатор на Габровското „Весело театро“ и основател и ръководител на Джаз „Керков“), Димитър Момин (Мичито Момин), Георги Гюлев, Димитър Сливков (известен като Салютов), Марио Каварадоси, Коста Балкански, Мишо Паганини и Нуню Фотографа.

Според изследването на Костадинова, габровският карнавал е съществувал до 1939-1940 г. Първите опити за възобновяване на карнавалното шествие са от 1953 г. и 1954 г., а в спомените си Георги Георгиев описва инициативите като самодейни (Георгиев 1995: 8). През 1965 г. в организацията се включват Борис Димовски и Радой Ралин заради тесните им връзки със Стефан Фъртунов и тогавашния кмет арх. Карл Кандулков. Новата карнавална „манifestация“ се харесва на габровци и в нея те чувстват събудения дух на старата Олелийня. През 1973 г. се организира първата десетдневка на хумора и сатирата в Габрово. Тя е разрешена, но контролирана форма на проява на сатиричното чувство на габровеца. В статия във в. „Народна младеж“, бр.110 от 10.05.1973 г. Коста Цонев изброява най-важните изяви, включени в Десетдневката:

първото организирано маскардно шествие с един файтон маскирани самодейци, едно общоградско хумористично събрание със смешен доклад, концертна програма и няколко театрални спектакъла....

Това събитие става и основа за възникването на ежегодния Фестивала на хумора в Габрово с Карнавал, който се модифицира през годините като форма, но се провежда и до днес.

1.2 Първи анекдоти и шеги за габровци в печатни публикации

В началото на XX век габровските шеги добиват все по-голяма популярност и започват да се появяват в пресата и в малки хумористични сборници. На 27.09.1924 г. във вестник „Известия“ на Габровската народна библиотека „Априлов-Палаузов“ е публикувана статията „Габровеца във анекдотите за него“, в която Ботю Шанов описва характерните черти на габровеца, заедно с описания на някои анекдоти. Текстът е с продължение в няколко издания на вестника. През 1927 г. Иван Илимонков започва да списва хумористичния вестник „Таласъм“, който бива публикуван до 1934 г. „редовно от дъжд на вятър“. През 1939 г. Д. Дамянов издава джобното календарче „Дунав“ в гр. Свищов, в което публикува „смехории“ за габровци.

През 1935 г. излиза от печат първият сборник с габровски анекдоти, шеги и остроумия „Габровско евангелие“ с автор Евангелист Стипцо. През 1940 г. „Евангелието“ е преиздадено от печатница „Книго-Лотос“ с автор Дико Попов.

Усилията за събиране и публикуване на габровски шеги са възобновени двадесет години по-късно. На 17.10.1961 г., по време на заседание на Бюрото на ГК на БКП се приема предложение за издирване, събиране и предаване на габровски анекдоти, посло-

вици и остроумия. Организацията се проточва извън едногодишния срок, но интересът към нея продължава и в поредица от броеве на вестник „Балканско знаме“ се публикуват анекдоти, събрани от журналистите Коста Цонев и Петър Проданов (Георгиев 1995: 7-8). През 1965 г. вестникът прекратява издаването на анекдоти и ги събира в малка книжка със заглавие „С отрязани опашки“. Същата година Градският народен съвет възобновява работата по издаването на официален сборник с габровски шеги, а отдел „Култура и изкуство“ организира събирателската акция, в резултат на която се натрупват над 200 анекдота (Георгиев/Georgiev 1995: 8). Авторите на най-добрите получават възнаграждения, а подборът се извършва от тогавашния юрисконсулт на ГНС (и бъдещ директор на Дома на хумора и сатирата) Стефан Фъртунов. В резултат на тази акция през 1966 г. започва издаването на книжката „Габровски шеги“ от издателствата „Български художник“. Съставител е Стефан Фъртунов, редактор – Радой Ралин, а илюстратор – Борис Димовски. Книжката се преиздава многократно на български, руски, немски, френски, английски, испански и още 14 езика. През 2005 г. се появява ново издание с габровски анекдоти, наречено „Габровски хумор“ със съставители Татяна Цанкова и Венета Козарева. Сборникът съдържа около 270 анекдота, подбрани от стари издания от началото на XX век, както и нови габровски вицове.

Сред важните издания в следващите години е книгата „Бодкаджии“ на габровския писател и журналист Радослав Бумов от 1985 г. Тя представя габровски притчи и анекдотични истории с действително съществували габровски зевзеци. През 1987 г. от печат излиза сборникът „Смехът във фолклора“, който представя докладите и научните съобщения, изнесени на Шестия национален симпозиум по проблеми на българския фолклор, организиран в Габрово през 1982 г от Института по фолклор при БАН и Дома на хумора и сатирата. В по-ново време журналистът Петър Проданов публикува „Златните габровци“ – сборник с „бивалици с известни и позабравени габровци“ през 1994 г.

1.3 Габровският хумор и Дома на хумора и сатирата

Историята на Дома на хумора и сатирата започва на 29.10.1970 г. когато Стефан Фъртунов и Кольо Атанасов внасят предложение пред ГНС за създаване на нова културна институция в Габрово. Наречена „Дом на хумора и сатирата“, тя трябва да бъде „международно разпознаваема и по нищо да не отстъпва на създадения по-рано етнографски парк Етър“. Сред идеите на Фъртунов са зали с хумор на народите, както и такива с творби на български автори, сред които Бешков, Жендов и Ангелушев. Място в новата институция се предвижда и за популярни народни герои като Хитър Петър. За дата на основаване на Дома се приема 01.04.1972 г. – денят, в който Стефан Фъртунов е назначен за Директор на институцията. Домът на хумора и сатирата се създава чрез преустройството на стара индустриална сграда и се открива официално през 1975 г. Архитектурният план е амбициозен и предвижда към първата сграда да се добавят и хотел, административен блок, фондохранилища, библиотека с читалня, киносалон, търговска част, кафене, конферентна зала и подземен гараж. Тези идеи никога не се осъществяват напълно.

Веднага след създаването си, Домът стартира активна дейност по събиране и представяне на българско и чуждестранно хумористично изкуство и народно творчество. Едно от най-важните събития в тази насока е организираното през 1973 г. първо Международно биенале на карикатурата и сатиричната пластика. В следващите издания се добавят раздели живопис, фотография, графика и рисунка, а името му се променя на Биенале на хумора и сатирата в изкуството. През годините Домът организира множество събития и изложби за габровци и гостите на града, а паралелно с тях стартира и издателска дейност. Най-популярното периодично издание е алманахът за хумор и сатира

на народите „Апропо”, който съществува от 1983 г. до 1991 г. Усилията на екипа за документирание на народното хумористично творчество са най-явни в започналата от 1975 г. събирателска дейност на словесен фолклорен хумор от Габровския регион. През 1985 г. Домът на хумора и сатирата и Институтът за фолклор при БАН организират Национална среща-наддумване „Благолаж”. В нея се включват разказвачи на шеги, весели случки, анекдоти, афоризми и истории за зевзеци (Цанкова/Tsankova 2007: 52-53).

Идеи за осигуряване на физическо пространство, посветено на народния хумор в Габровско, вероятно има още със създаването на Дома на хумора и сатирата, но първото категорично писмено свидетелство за такава инициатива е от 1984 г, когато е създаден тематичен план за изложба на име „Находчивостта и хуморът на габровеца“. Автор на плана е Татяна Цанкова, тогава завеждащ направление „Етнография и фолклор“. В него са предвидени пет основни теми:

I. *Възникване на Габрово. Заселване. Формиране на „габровските“ черти у габровеца.*

II. *Габровецът през Възраждането до Освобождението.*

III. *Габровецът след Освобождението. Начало на капитализма и на индустриализацията на Габрово.*

IV. *Хумористичните традиции на габровеца.*

V. *Съвременно значение на изложбата. Габровските почини и почини в габровски дух.*

Всяка от темите е придружена от допълнителни наративни линии, подкрепени от богат документален материал и цитати от местни изследователи, историци и краеведи. Така представеният тематичен план подсказва за търсената валоризация на габровския хумор като социален и културен феномен с локален характер, формирал се вследствие на конкретни исторически процеси. Планът за изложбата е амбициозен, но неговата реализация не се осъществява.

Концепцията за залата се променя и на 16.05.1987 г. на четвъртия етаж в Дома на хумора и сатирата се открива изложба със заглавие „Корени на габровския хумор“ по повод на 8-то биенале на хумора и сатирата в изкуствата. През годините много екскурзоводи споделят наблюдения, че с оглед на голямото ѝ значение за разбиране на съдържанието в музея, мястото на тази експозиция е неподходящо. Това е, вероятно, една от причините за решението тя да се измести на първия етаж в Зала 1 и да се открие през 1998 г. с подновена визия и заглавие „Габровски корени“. На тази локация експозицията остава 22 г. с едно освежаване от 2012 г. Основни „актьори“ в пространството са героите от габровските шеги, илюстрирани от Борис Димовски. Към тях са оформени и различни сценографски кътове, предмети и документални факти (Цанкова/Tsankova 2007: 54). През 2020 г. екипът на Музея взема решение за промяна на предназначението на Зала 1 с оглед на позицията ѝ до касата, гардероба и входа. Промяната предвижда изместване на съществуващия сувенирен щанд в Зала 1 и разширението му до съвременен музеен магазин, както и създаването на изложба-атракция с огледални инсталации. За нова локация на експозицията за габровския хумор се избира Зала 2 на втория етаж, използвана дълги години като складово пространство, а преди това като зала за представяне на фотографии. Това решение мотивира екипа да вложи средства в ремонт на помещението и да превърне Зала 2 в информативно, интересно и ефектно начало на разходката на посетителите в музея.

2. Разказ и художествено-пространствен проект на експозицията „Как Габрово стана столица на хумора“

Описаното в предходното изложение тематично проучване за експозицията „Как Габрово стана столица на хумора“ е обобщение на далеч по-обемно изследване, което обхваща исторически период от около 150 години. Реализирането на експозиция с таква съдържание се оказва много по-предизвикателен процес за екипа поради две причини. От една страна, проучването очертава широк спектър от информация за различни обществени, икономически и културни аспекти от историята на Габрово. В традиционна експозиция тези наративни линии биха били представени отделно, но в случая с настоящия проект, те трябваше да бъдат обединени в общ „разказ“, прочитът на който да разкрие причините за формирането на габровския хумор. От друга страна, оказва се, че материалите от проучването на периода до Втората световна война не съдържат интересни визуални артефакти, снимки и предмети, които биха могли да илюстрират историята и около които може да се изгради впоследствие самата експозиция. Тези трудности провокират екипа да премине през различни хипотези за концепцията на проекта и да избере подход, рядко прилаган в България – създаване на тематична експозиция с дизайн, който се стреми да визуализира основния разказ не чрез предметна колекция, а чрез специално създадени съдържателни и визуални елементи.

Проектирането на музейни изложби, които „разказват“, е добре позната практика в чужбина от последните тридесет години, както и една от тенденциите в най-новата музеология (Казаларска/Kazalarska 2018: 2). Тя отразява прехода от предметни към концептуални експозиционни представяния, които се оказват особено ефективни при илюстриране на нематериалното културно наследство. Този тип пространства създават различно преживяване, в което посетителите променят ролята си – от пасивни наблюдатели, възприемащи готова информация, се превръщат в активни герои, предизвикани да търсят и интерпретират различни нива на съдържание. При подобни нови поведенчески процеси, наличието на основен разказ играе ключова роля, тъй като той се явява комуникационен мост към публиката и средство за разбиране на миналото и настоящето. Разказът е важен както на макрониво (в смисъл на концепция и идея на експозицията), така и на ниво предмет, чиято история интригува и задържа вниманието на посетителя много по-силно, отколкото неговото статично присъствие (Ненов/Nenov 2018: 151). В този смисъл експозицията „Как Габрово стана столица на хумора“ прилага нарративния музеоложки подход, но и експериментира с него, измествайки фокуса от експонатите и техните истории, и обръщайки вниманието на посетителя към визуалните материали и образи, чиято съвкупност изгражда представата за габровския хумор.

2.1 Конструиране на експозиционния разказ

Изходна точка по отношение на основния разказ в експозицията беше анализът на типовете посетители, за които се създава тя и които трябва да бъдат адресати на посланията в нея. Този подход е популярен за съвременните дизайнерски проекти и е продължение на теориите за „дизайна, центриран около човека“ (human-centered design), при който създаването на ново решение (за продукт, услуга или пространство) се съобразява с неговия бъдещ ползвател или потребител. При музейните изложби, посетителският профил определя начините, по които съдържанието се интерпретира във физическата среда (Сколник/Skolnik 2007: 18). За експозицията „Как Габрово стана столица на хумора“ бяха идентифицирани три типа посетители, които съставят и основната публика в Музея от последните 5 години:

1. семейства с деца (с общ интерес);
2. големи групи от ученици (с общ интерес); и

3. двойки / по-малки групи възрастни (с общ или специализиран интерес).

Профилите на трите типа посетители включват различни възрасти, материален статус и образование, но доминиращи са посетителите с общ интерес, и в частност – детската аудитория. С оглед на това, екипът на музея си постави за цел да създаде експозиционен разказ чрез максимален синтез на информацията от проучването, адаптирайки я до ниво, което да даде интересен културно-исторически анализ, разбираем както от възрастни, така и от деца. Важно изискване в процеса на работа бе и самият разказ да бъде хумористичен, в синхрон с основната тематика.

На второ място бе разгледана тематичната структура на експозицията или разделението на основния разказ в отделни тематични единици („глави“). При анализа на изходящата информация от изследването бяха идентифицирани три основни наративни линии, които оформиха и частите на експозицията:

Част 1. Корени на хумора в Габрово и весели събития в града;

Част 2. Габровски шеги;

Част 3. Дом на хумора и сатирата.

Мотивацията за този избор се основава на коментари от много местни личности и изследователи, които се обединяват около идеята, че карнавалът, шегите и Домът на хумора и сатирата са трите основни стълба, на които Габрово дължи славата си на българска столица на хумора. В развития по-късно художествено-пространствен проект, се акцентира най-силно върху съдържанието в част 2, както заради по-богатия илюстративен материал в нея, така и заради силната връзка с предходната експозиция. Освен представянето на разказа за традиционните габровски анекдоти, в тази част е включена и серия с нови вицове и шеги за габровци, които създават връзка със съвременността и потвърждават наблюденията, че местният хумор продължава да се развива и днес.

След определянето на основните части на експозицията, бяха проучени и конкретните методи за комуникация на разказа във физическата среда. Екипът избра да се отдалечи от стандартното поднасяне на информация чрез табла, текстове и етикети, и да го замени с „визуален“ разказ, изграден от звук, анимация, видео, фотография, графика, авторски рисунки и културни ценности. За всяка от трите части бяха създадени карикатурни образи на герои-разказвачи – реални личности или герои от шегите – които да „посрещат“ посетителя с кратък хумористичен поздрав-въведение в темата. За същинските разкази към темите бяха избрани различни видео формати (анимация и документален видео колаж с глас зад кадър), в които да се представят историите към темите.

В резултат от работата по експозиционния разказ, изследването беше структурирано и синтезирано, подготвиха се текстове и сценарии за видеа и се изработиха илюстративни и графични материали.

2.2 Описание на художествено-пространствения проект

Физическото пространство, избрано за експозицията „Как Габрово стана столица на хумора“, се намира на втория етаж на музея и представлява зала с дължина от 15 м., ширина 7 м. и височина 3,3 м. Използвана дълги години като складово помещение, залата имаше нужда от обновяване и подмяна на основни инсталационни елементи, преди да може да се стартира работата по експозиционния проект. В резултат от ремонта бяха топлоизолирани външните стени и тавана, интегрира се система за климатизация, а осветлението се подмени с прожектори за употреба в музеи и галерии. Сравнително малките размери на залата, както и наличието на три носещи колони, се оказаха предизвикателство за позиционирането на експозиционното съдържание в пълния му обем. Това наложи изграждането на допълнителни преградни стени, благодарение на

които се скриха колоните и се осигуриха необходимите допълнителни експозиционни площи.

Художествено-пространственият проект на експозицията премина през различни варианти, обединени около две основни концепции. При първата се разработи проект за „лабиринт в залата“ – серия преградни стени, изграждащи коридори, стаи и ниши, в които се позиционират отделните теми и елементите в тях. Концепцията беше отхвърлена поради малките размери на залата и риска от оформяне на зони, затрудняващи придвижването на по-големи групи от посетители. Вторият вариант на дизайна предложи идея за „изложба-книга“, използвайки като лайтмотив най-популярния символ на габровския хумор – книжката с габровските шегички. В тази концепция се акцентира върху втората част на разказа, а в средата на залата се поставя увеличен модел на корицата на книжката с габровските шегички. След корекции и адаптации спрямо пространството, този вариант беше одобрен и реализиран.

Отделянето на трите главни части на разказа: 1. Корени на хумора в Габрово и весели събития в града, 2. Габровски шегички и 3. Дом на хумора и сатирата – се постигна чрез обособяване на три зони във физическото пространство. За части 1. и 3. се избра представяне на основната информация посредством споменатите герои-разказвачи и серия видео-разкази, използвайки методите на анимацията и документалния колаж. Част 2 беше изведена като акцент в пространството и се отдели от останалите с допълнителна интериорна стена в жълт цвят. Изборът на цвета е мотивиран от присъствието му на кориците на книжката, а идеята на това отделяне е да се създаде усещане у посетителите, че, влизайки в тази зона, влизат и в самата книжка. За представяне на шегичките и анекдотите се използваха няколко различни подхода:

- комбинация от текстове и илюстрации към шегичките, пресъздадени в уголемен вариант (рисунки с боя на плоскости, монтирани на стените);
- комбинация от текстове и илюстрации към шегичките, представени в оригинален вид (автентични рисунки на Борис Димовски в рамки);
- комбинация от текстове и илюстрации към шегичките под форма на книжка (уголемен модел на книга със страници с височина 2 метра, които посетителите могат да „разгръщат“);
- аудио представяния на шегичките на български и английски език (телефони със слушалки, чрез които посетителите могат да чуят селекция от шегички).

Допълнителни елементи в зоната са серията рамки с най-популярните издания на книжката, „габровска“ маса с някои от най-известните хумористични сувенири, както и шкаф с врати, зад които са представени нови габровски вицове под формата на гиф анимации върху таблети.

Експозицията „Как Габрово стана столица на хумора“ е един от най-отговорните и комплексни експозиционни проекти, разработвани досега в Музей „Дом на хумора и сатирата“. Осъществяването му е възможно благодарение на усилията и работата на мултидисциплинарен екип от специалисти. Отговорни за провеждането на документалното проучване от страна на музея са Елена Николова (ръководител отдел ИИЕФД), Галина Бонева (ръководител отдел ИОКОДА) и Анна Баланска (архивист). Външните специалисти, с принос към него, са Стефка Василева, Татяна Цанкова и екипите на РИМ-Габрово и ДА-Габрово. Адаптирането на проучването и създаването на експозиционен разказ е извършено от Маргарита Доровска (директор на Музея) и Елена Николова с подкрепата на публициста и историк Иво Балев. Всички видео материали за експозицията са реализирани от студио FourPlus, а автор на карикатурните образи за героите-разказвачи е Христо Комарницки. Проектът за експозиционното пространство е създаден от Мартина Денева (дизайнер в музея), а артистичната му реализация е осъществена от

Елена Николова, Димка Колева и Невена Екимова (отдел ИИЕФД). Всички montaje на инсталации, техническо оборудване и мултимедия са извършени от инж. Петьо Йорданов и Иван Минчев (отдел АСТД).

Експозицията „Как Габрово стана столица на хумора“ се различава съществено от стандартните изложби на хумористични форми на изкуство в музея, защото представя културен феномен, около който се развива конкретна локална идентичност. От една страна, експозицията може да се определи като исторически разказ, защото съдържа в себе си препратки към различни икономически, обществени и културни аспекти от миналото на града. От друга страна, тя има и характеристики на разказ с художествено измерение, в който живеят героите от шегите и зевзеците от анекдотите. Тази дуалност изразява и същността на габровския хумор, който се базира на реални факти, практики, случки и герои, преувеличени до постигане на комичен ефект. Дали опитът за интерпретация и представяне на този многопластов разказ е успешен, предстои да разберем след откриването на експозицията на 01.04.2022 г.

В бъдеще екипът си поставя за цел да продължи развитието на проекта чрез наблюдения върху поведението на публиката, събиране на обратна връзка и мнения, както и актуализация на експозиционното съдържание при сигнализирана необходимост от такава намеса.

ЛИТЕРАТУРА

- Бройлс 2016: *Broyles, C. Why did the Anthropologist Cross the Road: On the Anthropology of Humor and Laughter. Student Research Submissions. 68.* https://scholar.umw.edu/student_research/68
- Георгиев 1995: *Георгиев, Г. Фестивалът на хумора и сатирата в Габрово през десетилетието 1961-1971. Спомени на автора, архив на Музей „Дом на хумора и сатирата”, машинописно подвързано копие, януари 1995, 6-13 (Georgiev 1995: Georgiev, G. Festivalat na humora i satirata v Gabrovo prez desetiletieto 1961-1971. Spomeni na avtora, arhiv na Muzeu MDom na humora i satirata”, mashinopisno podvarzано kopie, yanuari 1995, 6-13).*
- Казаларска 2018: *Казаларска, С. Музей и разказ. –В: Пирон: Електронно списание за изкуства и култура. – София: Култ. център на СУ „Климент Охридски”, брой 15.* <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2018/03/Svetla-Kazalarska-Museum.pdf> (Kazalarska 2018: *Kazalarska, S. Muzeu i razkaz. –V: Piron: Elektronno spisanie za izkustva i kultura. – Sofia: Kult. tsentar na SU „Kliment Ohridski”, broj 15).*
- Костадинова 2006: *Костадинова, М. Карнавалите в Габрово. – Габрово: Габрово Принт (Kostadinova 2006: Kostadinova, M. Karnavalite v Gabrovo. – Gabrovo: Gabrovo Print).*
- Ненов 2018: *Ненов, Н. Устни истории и експонати с истории – употреби в музеен контекст. – В: Музейни експозиции и стандарти: поглед напред. София: Фулбрайт и Фондация „Моят музей“, 151-160 (Nenov 2018: Nenov, N. Ustni istorii i eksponati s istorii – upotrebi v muzeen kontekst. – V: Muzeyni ekspozitsii i standarti: pogled napred. Sofia: Fulbrayt i Fondatsia „Moyat muzey“, 151-160).*
- Мутафчиева 1963: *Мутафчиева, В. Габрово. Поредица „Бащино огнище“. София: Печатница на Националния съвет на Отечествения фронт (Mutafchieva 1963: Mutafchieva, V. Gabrovo. Poreditsa eBashtino ognishte“. Sofia: Pechatnitsa na Natsionalniya savet na Otechestveniya front).*

- Рух 2008: *Ruch, W.* Psychology of humor. – In: Raskin, V. The primer of humor research. Berlin: Mouton de Gruyter, 17-100.
- Сколник 2007: *Skolnick, L. Lorenc, J. Berger, C.* What is Exhibition Design? – Hove: Roto-Vision S.A.
- Цанкова 2007: *Цанкова, Т.* Народният хумор на балканджиите – габровци. 60-те години на XX век – началото на XXI век. – В: Народна култура на балканджиите. Велико Търново: Фабер, 49-59 (*Tsankova 2007: Tsankova, T.* Narodniyat humor na balkandzhiite – gabrovtsi. 60-te godini na XX vek – nachaloto na XXI vek. – V: Narodna kultura na balkandzhiite. Veliko Tarnovo: Faber, 49-59).
- Цончев 1996: *Цончев, П.* Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. Том II. Велико Търново: Абгар (*Tsonchev 1996: Tsonchev, P.* Iz obshtestvenoto i kulturno minalo na Gabrovo. Istoricheski prinosi. Tom II. Veliko Tarnovo: Abgar).